

УПРОВАДЖЕННЯ КУРСУ «ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ТА МЕТОДИКА ЇЇ НАВЧАННЯ» В ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ

Тетяна ЛАДИЧЕНКО завідувачка кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор

Шановні колеги! Більшість із вас, сподіваюся, знає, що спроби ввести в шкільні навчальні плани предмет «Громадянська освіта» в Україні тривали уже майже двадцять років. За гроші іноземних донорів, як американських, так і європейських, декілька разів створювалися команди авторів та експертів, які розробляли навчальні програми та посібники для вчителів та учнів. Практикуючі вчителі зі своїми класами брали участь у пілотуванні цих посібників, які потім дороблялись і друкувалися невеликими тиражами. Ті учні, які брали участь в експерименті, вже стали дорослими, сподіваємося, свідомими громадянами нашої держави. У сучасних умовах на зріла необхідність усім без винятку старшокласникам вивчати предмет «Громадянська освіта».

Відреагувавши на потребу дня, Міністерство освіти і науки України у 2017 році ввело цей предмет обсягом у 70 годин (2 уроки на тиждень) до навчального плану 10 класу. Була підготовлена програма з громадянської освіти, написані та видрукувані підручники, за якими цього навчального року почали навчатися старшокласники. Проте предмет «Громадянська освіта» має багато особливостей і в змісті, і в методах навчання. *По-перше*, він має інтегрований характер – його зміст поєднує різні наукові дисципліни: філософію, економіку, політологію, юриспруденцію, історію, медіаграмотність. *По-друге*, при його вивченні мають використовуватись переважно інтерактивні, діалогічні, інформаційно-комунікаційні методи навчання. *По-третє*, цей предмет передбачає демократизацію шкільного життя: як сам процес навчання, так і шкільну атмосферу; підвищення значення учнівського самоуправління; глибшу комунікацію з батьками тощо.

Учителів, готових до викладання громадянської освіти, в Україні обмаль. Ті, кому довелося читати цей предмет уже в цьому навчальному році, пройшли (ми сподіваємось!) курси підготовки в інститутах післядипломної педагогічної освіти, проте майбутні вчителі мають

отримати відповідні знання та вміння в університетах. Підготувати студентів до викладання громадянської освіти – важливе й актуальне завдання для педагогічних університетів, адже спеціальності «учитель громадянської освіти» в Україні не було.

На допомогу прийшли зарубіжні експерти. За підтримки та організації «Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Раст в Україні за підтримки МОН України, Всеукраїнська спілка викладачів суспільних дисциплін і громадянської освіти отримала можливість створити колектив авторів, які підготувати навчальний посібник «Громадянська освіта та методика її навчання» для студентів педагогічних ЗВО та провели низку навчальних семінарів у педагогічних університетах.

Чому саме Всеукраїнська спілка викладачів суспільних дисциплін і громадянської освіти була обрана Міністерством освіти і науки України та поважними міжнародними установами для виконання важливої роботи з підготовки майбутніх учителів громадянської освіти? Річ у тому, що керівництво Спілки, зокрема професор Т. Ладиченко, доцент Т. Бакка, доцент Т. Мелешенко вже багато років беруть участь у процесі створення навчальних програм та посібників з громадянської освіти для учнів середніх навчальних закладів та студентів університетів. Вони разом із колегами з інших ЗВО працювали в попередніх міжнародних проектах, які фінансувалися європейськими та канадськими організаціями, над створенням навчальних посібників та проводили тренінги з викладачами університетів, що дало змогу підготувати певну кількість спеціалістів з громадянської освіти. В останній період доценти Т. Бакка і Т. Мелешенко стали співавторами шкільної програми з предмета «Громадянська освіта» та разом з Л. Марголіною – авторами підручника «Громадянська освіта» для учнів 10 класів. Цей підручник отримав гриф МОН України і

був виданий видавництвом «Оріон» у 2018 р. накладом у 120 тис. примірників.

У рамках нового проекту, який здійснюється Раєт в Україні, у минулому навчальному році члени Спільки підготували і провели семінари для викладачів педагогічних ЗВО на базі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Викладачі з 12 університетів, які виявили бажання викладати курс «Громадянська освіта та методика її навчання» своїм студентам, пройшли відповідну підготовку під час дводенних тренінгів. Ці тренінги проводили автори посібника «Громадянська освіта та методика її навчання», розробленого тоді ще в чорновому варіанті в рамках проекту. Кожен автор ознайомлював слухачів зі змістом свого розділу, а також демонстрував сучасні технології навчання, які необхідно застосовувати під час вивчення цього курсу.

Повернувшись додому, викладачі університетів запропонували керівництву своїх навчальних закладів ввести цей курс до навчальних планів історичних, політологічних, правознавчих факультетів, спираючись на необхідність підготовки майбутніх учителів громадянської освіти. Це питання було узгоджене з Міністерством освіти і науки України. Низка навчальних закладів погодилась ввести курс «Громадянська освіта та методика її навчання» до переліку навчальних дисциплін за вибором студентів на поточний навчальний рік. Вони стали партнерами «Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Раєт в Україні за підтримки МОН України на другому етапі його виконання. Зокрема це такі університети:

- 1) Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка.
- 2) Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.
- 3) Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя.
- 4) Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.
- 5) Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
- 6) Південно-український національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (Одеса).
- 7) Харківський державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди.

8) Житомирський державний університет імені Івана Франка.

9) Ізмаїльський державний гуманітарний університет.

У цих університетах на початку навчального року було проведене вхідне анкетування тих студентів, що обрали курс «Громадянська освіта та методика її навчання». Питання тестів були розроблені авторами посібника. Вони передбачали, *по-перше*, визначення цільових установок або мотивацію студентів до вивчення цього курсу; *по-друге* – рівня обізнаності з основними питаннями громадянської освіти; а *по-третє* (не менш значуще), ціннісні орієнтації студентів. Відповіді на ці тести носили анонімний характер і не впливали на подальші оцінки.

Успіхом цього етапу проекту було пілотування курсу громадянської освіти та методики її навчання у 8 пілотних ЗВО та проведення для викладачів і студентів цих ЗВО семінарів, під час яких основна увага приділялась відточенню майстерності викладання курсу. Цікаво, що під час семінарів студенти й викладачі працювали разом: виконували вправи, створювали малі групи, обговорювали питання та відеоролики, малювали плакати, разом презентуючи свою роботу в малих групах. Усі учасники семінарів відзначали творчу, невимушену атмосферу, певний азарт у виконанні вправ, глибоке занурення у питання громадянської освіти. Під час рефлексії в кінці семінарів переважна більшість учасників говорили, що дізналися багато нового, оволоділи новими методиками, замислилися над важливими питаннями сьогодення.

Після завершення пілотування буде проведене вихідне тестування, яке дасть змогу порівняти результати, зробити висновки щодо поліпшення (або ні) обізнаності студентів з проблемами громадянської освіти, можливо, зміни мотивації вивчення цього курсу, поглиблення ціннісних установок особистості. Ми сподіваємося, що після завершення цього курсу студенти стануть відповідальнішими перед суспільством, зокрема перед батьками; демократичнішими; толерантнішими та терпимішими один до одного; критичніше сприйматимуть інформацію, що подається в мас-медіа та критично-лояльно ставитимуться до влади. На нашу думку, курс «Громадянська освіта та методика її навчання» має бути запроваджений у всіх педагогічних ЗВО на різних факультетах, оскільки він має не тільки навчальний, а передусім світоглядний характер.

АНКЕТА ВХІДНОГО ТЕСТУВАННЯ З ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

1. Який законодавчий документ містить формулювання основних прав українців?

- А Конституція України
- Б Кримінальний кодекс України
- В Загальна декларація прав людини
- Г Не існує такого документа
- Д Важко сказати

2. Які основні права і свободи є у Вас як у громадянина України?

- А Життя, свобода, приватна власність
- Б Життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність та безпека
- В Честь, свобода і мир
- Г Важко сказати

3. Хто є єдиним джерелом державної влади та носієм суверенітету в Україні відповідно до Конституції України?

- А Президент України
- Б Народ України
- В Верховна Рада України
- Г Прем'єр-міністр України
- Д Важко сказати

4. Кого у Преамбулі Конституції України 1996 року визначено як «українську націю»?

- А Українців
- Б Громадяни України всіх національностей
- В Всі люди, які проживають в Україні на законних підставах
- Г Громадяни України та іноземці
- Д Все перераховане вище
- Е Важко сказати

5. Які три гілки влади є в Україні?

- А Виконавча, законодавча, судова
- Б Виконавча, законодавча, військова
- В Бюрократична, військова, промислова
- Г Федеральна, державна, місцева
- Д Важко сказати /відмова

6. Хто має право приймати закони в Україні?

- А Президент
- Б Верховна Рада
- В Кабінет Міністрів
- Г Конституційний Суд
- Д Всі перераховані вище органи влади
- Е Важко сказати

7. Як формуються органи місцевого самоврядування?

- А Призначається Президентом України
- Б Обирається виборцями певних територій

- В Призначається головою Верховної Ради
- Г Обирається Верховною Радою
- Д Обирається на Референдумі
- Е Важко сказати

8. Будь ласка, виберіть місцеві органи виконавчої влади зі списку:

- А Місцеві ради
- Б Обласні, районні та місцеві адміністрації
- В Обласні, районні та місцеві ради
- Г Сільські ради
- Д Всі перераховані вище органи влади
- Е Важко сказати

9. Яка ставка податку на прибуток для фізичних осіб діє в Україні відповідно до законодавства?

- А 12 %
- Б 25 %
- В 5 %
- Г 18 %
- Д Важко сказати

10. Який орган влади затверджує державний бюджет України?

- А Кабінет Міністрів України
- Б Президент України
- В Верховна Рада України
- Г Національний банк України
- Д Усі перераховані вище органи влади
- Е Важко сказати

11. Який орган влади затверджує місцевий бюджет вашої громади?

- А Національний банк України
- Б Верховна Рада України
- В Кабінет Міністрів України
- Г Місцева рада (міська, селищна або сільська)
- Д Президент України
- Е Важко сказати

12. Чи потрібно мати дозвіл місцевої влади на проведення мирних зборів або демонстрації?

- А Так
- Б Ні
- В Важко сказати

13. На яких підставах місцева адміністрація може заборонити проведення мітингу?

- А Якщо висунуті політичні вимоги
- Б Якщо висунуті економічні вимоги
- В Якщо це загрожує правам інших людей
- Г Якщо на мітинг, імовірно, збереться надзвичайно мало людей
- Д У всіх вищезазначених випадках
- Е Важко сказати

14. Яке з тверджень щодо законів є правильним?

А Закони забороняють або вимагають певних дій

Б Закони приймаються поліцією

В Закони є дійсними тільки в разі, якщо за їх прийняття проголосували громадяни

Г Закони не дозволяють критикувати державні органи

15. Корупція має негативні наслідки у багатьох проявах. Скажіть, що з нижчеперерахованого можна вважати наслідком корупції?

А Громадяни стають біднішими, оскільки змушені витратити на хабарі гроші, які вони могли витратити на щось корисне для себе і своєї родини

Б Молодь втрачає віру в можливість досягти успіху без корупції і втрачає мотивацію для саморозвитку

В Чиновники, які витрачають гроші державного бюджету, спрямовують їх на користь тих хто дав їм хабар, а не на користь суспільства

Г Варіанти А і Б

Д Варіанти А, Б і В

16. Жінка, що має малу дитину, проходить співбесіду під час влаштування на роботу в туристичній агенції. Що з наведеного нижче є прикладом дискримінації? Вона не отримує роботу через те, що ...

А Вона не має попереднього досвіду

Б Вона є матір'ю

В Вона розмовляє лише однією мовою

Г Вона вимагає високої зарплатні

17. Хто з наведених нижче людей повинен керувати країною в демократичній політичній системі?

А Моральні або релігійні лідери

Б Невелика група добре освічених людей

В Представники, обрані народом

Г Експерти з державних або політичних питань

18. Що з наведеного нижче з найбільшою вірогідністю може дати підстави називати державу недемократичною?

А Людям не дозволяється критикувати державу

Б Політичні партії часто критикують одна одну

В Люди повинні платити дуже великі податки

Г Кожний громадянин має право на роботу

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ДАНИХ НА ПРИКЛАДІ РОЗКРИТТЯ ПИТАННЯ «ПОЛІТИЧНІ РЕЖИМИ В УКРАЇНІ У 1917-1922 РР.»

Олександр ЖЕЛІБА, доцент Ніжинського державного університету імені М. Гоголя, кандидат педагогічних наук

Значна кількість інформації складно засвоюється учнями. Скажімо, період Української революції 1917 р. та подальші роки боротьби за незалежність, насичений значною кількістю політичних режимів, які мають певні риси подібності, але при цьому і доволі потужний перелік особливих рис.

Систематизації такого матеріалу сприяє система координат, яка дає змогу запропонувати двовимірну шкалу градації певних історичних об'єктів, яку за потреби можна ускладнити третім виміром, що буде показано кольором об'єкта, четвертим – формою.

Учительській спільноті пропонується приклад такої візуалізації даних у вигляді схеми «Політичні режими в Україні у 1917–1922 рр.». У схемі об'єктами сприймання є політичні режими, які боролися за контроль над Україною в 1917–1922 рр. Об'єкти розташовуються у системі координат, де вісь Х вказує ставлення режиму до ідеї незалежності України, а вісь У – домінування з-поміж керівництва режиму тієї чи іншої політичної ідеології. Кольором об'єкту позначено дже-

рело походження влади: Україна, більшовицька Росія, антибільшовицька Росія, анархічний рух.

Прийоми використання схеми:

- у шаблонному вигляді – як поле, яке заповнюється (через перетягування об'єктів) поволі під час вивчення окремих політичних режимів, або як основа для закріплення теми, коли кожен учень отримує копію шаблону і сам розташовує об'єкти у наявній системі координат (після чого можна організувати дискусію щодо правильності локалізації об'єктів);

- у готовому вигляді – як джерело узагальнення матеріалу з теми, пошук фактів, що підтверджують розміщення об'єкта в системі координат та аналіз причин близькості чи віддаленості інших об'єктів.

Скачати шаблон схеми для заповнення на уроці можна за посиланням: <https://cutt.ly/lwoyQ6> чи QR-кодом.

